

Domsagohistorik

Ljurdals tingsrätt

Text: Elsa Trolle Önnerfors

Tings- och rådhusinventeringen 1996 - 2007

Eva Löfgren
Ylva Blank
Henrik Borg
Elsa Trolle-Önnerfors
Johanna Roos

Ljusdals tingsrätt

Mellan 1671 och 1771 var hela Hälsingland förenat i en enda domsaga: Domsagan var uppdelad på två kontrakt, det norra och det södra. Till en början bestod de två kontrakten av nitton tingslag, men 1693 slogs tingslagen samman till elva stycken.¹ Området delades i två nya domsagor 1771: Södra Hälsinglands domsaga och Norra Hälsinglands domsaga.² Dessa bestod fram till 1820 då de delades upp på tre nya jurisdiktioner: Södra, Västra och Norra Hälsinglands domsagor. Västra Hälsinglands domsaga omfattade Ljusdals, Arbrå och Järvsö tingslag (Södra Hälsinglands domsaga, se Bollnäs tingsrätt. Norra Hälsinglands domsaga, se Hudiksvalls tingsrätt).³

Inom Västra Hälsinglands domsaga har det funnits cirka tjugo tingsställen. Tingen hölls ofta på gästgiverigårdarna. Så var fallet i till exempel Kläppa, Hofsberg, Gärde och ”Utigården” Sjövästa nr 1.⁴ Mellan åren 1780 och 1846 hölls ting på gästgiveriet i Åkersta, som låg vid den gamla landsvägen.⁵ Få av de gamla tingsställena finns bevarade idag.

På 1800-talet höll Ljusdals tingslag ting växelvis i både Ljusdal och Färila. I Färila hölls ting bland annat på gästgiveriet, som låg i Grava. Ting hölls även på Skaffars gästgiveri i Svedja samt hos Mångs-Pers i Storby. Mångs-Pers hus fungerade som gästgiveri och tingshus. Under senare delen av 1800-talet flyttades tinget till ett kombinerat skol- och kommunalhus (från 1846), som låg vid kyrkan i Färila.⁶ Ett äldre tingshus var beläget vid Ljusdals kyrka. Enligt NLB var det i gott skick på 1880-talet. Byggnaden var uppförd i två våningar, och tingssalen låg på bottenvåningen.⁷

Ljusdal var ursprungligen en bondby och förblev så fram till slutet av 1800-talet. På 1880-talet fick man järnvägsförbindelser och ett helt nytt stationssamhälle växte upp.⁸ 1889 blev Ljusdal municipalsamhälle. Två av de första, nya, byggnaderna i det expanderande samhället var järnvägsstationen och järnvägshotellet. Ett nytt gästgiveri uppfördes några år senare i närheten av stationen. 1892 stod ett nytt tingshus klart och Ljusdals tingslag fick nu ett fast tingsställe. Byggnaden låg mitt i samhället, inte långt ifrån järnvägsstationen. 1928 slogs tingslagen Arbrå-Järvsö och Ljusdal samman, och det bestämdes att det gemensamma tingsstället skulle ligga i Ljusdal. I samband med detta genomfördes vissa ombyggnationer beträffande Ljusdals tingshus. Nya lokaler uppfördes för arkiv och kansli. Häradshövdingen fick en tjänstebostad och tingshuset ett ”värdigt och monumentalt utseende”.⁹

¹ Almquist s. 425f. I norra kontraktet ingick följande tingslag från och med 1693: 1. Delsbo, Norrbo och Bjuråker, 2. Bergsjö, Gnarp, Hassela, Jättendal och Hramånger, 3. Forsa, Hög, Rogsta, Ilsbo, Hälsingtuna och Idenor, 4. Ljusdal, Färila, Ytterhogdal samt 5. Enånger och Njutånger. Tingslagen i det södra kontraktet var: 1. Arbrå och Undersvik, 2. Järvsö, 3. Norrala, Söderala, Trönö, Mo och Rengsjö, 4. Hanebo, Skog och Segersta, 5. Alfta och Ovanåker samt 6. Bollnäs (Almquist s. 426) (*I Dalarna och Norrland kallades härad för tingslag*).

² Södra Hälsinglands domsaga omfattade Alfta, Bollnäs, Hanebo, Norrala, Arbrå och Järvsö tingslag. I Norra Hälsinglands domsaga ingick Enångers, Ljusdals, Delsbo, Bergsjö och Forsa tingslag (Almquist s. 426).

³ K.Br. den 3/8 1819 (Almquist s. 426).

⁴ Flera av plasterna ligger idag i princip inne i Ljusdal. Detta gällde bland annat Åkersta och Stenhamre.

⁵ *Bevarandeplan för Ljusdals tätort 1979*, s. 26.

⁶ Bodin, 1970, s. 30.

⁷ *NLB's betänkande 1884*. Tabell n:o 1

⁸ Norra stambanan nådde Ljusdal 1880.

⁹ Sima s. 77.

I Järvsö tingslag var tingen till en början ambulerande.¹⁰ Förhandlingarna hölls på flera olika ställen, bland annat på gästgiveriet i Sanna under 1810-talet. Då gästgivaren Eric Ericsson inte var nöjd med den ersättning han fick för tingshushållningen, uppkom frågan om uppförandet av ett särskilt tingshus. Det skulle emellertid dröja länge innan byggnaden stod färdig. Man hade nämligen problemen med att hitta ett lämpligt hus, och dessutom var det inte särskilt lukrativt att vara tingshushållare. I början av 1820-talet flyttas tingen till gården Stenhammar i Stene. Även dåvarande häradshövdingen N G Öhrbom flyttade dit. Han var emellertid inte nöjd med huset och under de närmast följande åren byggdes huset om och till. Efter några år tröttnade Öhrbom på att ting hölls på gården, och han sade upp tingshushållningen. Tingen flyttades till gästgiveriet i Kyrkbyn 1835 och stannade här fram till 1856. Nytt tingsställe blev då Öje där tingen hölls hos "Vallmons". 1864 var tingen dock tillbaka i Kyrkbyn, där gästgiveriet hade nu övertagits av J P Haglund. Efter tre år hölls tingsförhandlingarna återigen i Öje, denna gång hos Olof Persson. Detta varade fram till 1871. Därefter hölls tingen i sockenstugan i Järvsö.¹¹

1880 slogs Järvsö och Arbrå samman till ett enda tingslag med tingsställe i Järvsö (Karsjö by).¹² Man använde sig av sockenstugan ännu ett tag, men 1889 beslutades att uppförandet av ett nytt tingshus skulle påbörjas. Tingshuset, som låg inne i Järvsö i närheten av järnvägsstationen, stod klart 1890.¹³ Invigningen ägde rum i januari 1891.¹⁴ Byggnaden fungerade som tingshus för Arbrå och Järvsö tingslag fram till 1928, då tingen flyttades till tingshuset i Ljusdal i samband med en sammanslagning av Ljusdals tingslag samt Arbrå och Järvsö tingslag (se ovan).¹⁵

Från slutet av 1940-talet hade den offentliga sektorn, och därmed kommunerna, fått allt fler uppgifter: skolan hade byggts ut, socialvården och bostadsbyggandet likaså, för att inte glömma all teknisk service i form av el, avlopp och vatten. I början av 1950-talet genomfördes den så kallade storkommunreformen, och de allra minsta kommunerna försvann. Syftet med reformen var skapa logiska och rationella kommunindelningar. De borgerliga kommunerna skulle vara så pass stora att de kunde erbjuda den service som samhället kunde förvänta sig. Även domsagoindelningen påverkades av kommunförändringarna och rationaliserades. Domkretsarna blev betydligt större än vad de hade varit tidigare.¹⁶ Ytterligare reformer genomfördes på 1960- och 70-talen, då bland annat det gamla stadsbegreppet försvann. 1965 förstatligades rådhusrätterna. I början av 1970-talet trädde även den nya underrättsreformen i kraft. Häradsrätterna och rådhusrätterna försvann och ersattes av tingsrätter. Tingshusbyggnadsskyldigheten upphörde vid samma tidpunkt. 1971 bildades Västra Hälsinglands tingsrätt med tingsställe och kansli i Ljusdal. Domkretsen omfattade Ljusdals kommun. Tanken var att Västra Hälsinglands tingsrätt skulle upphöra inom några år, och förenas med tingsrätten i Hudiksvall.¹⁷ Så skedde emellertid inte, utan Ljusdal bildade istället en egen tingsrätt 1974. Ljusdals tingsrätt omfattade Ljusdals kommun

¹⁰ Ting hölls bland annat hos "Nylocks" i Karsjö samt i Hamre, Älvsätra och Stene (Bodin s. 30).

¹¹ Björklund, 1973, s. 91ff; Bodin s. 30f.

¹² Bihang till SFS 1879 nr 12 (K.Br. den 7/3 1879).

¹³ Järnvägen till Järvsö invigdes 1879 (Björklund s. 82).

¹⁴ Ting hölls även hos "Nylocks" i Karsjö samt i Hamre och Älvsätra (Björklund s. 91ff).

¹⁵ SFS 1927:99.

¹⁶ Från och med 1952 omfattade Västra Hälsinglands domsaga följande område: Arbrå, Järvsö, Ljusdals, Ramsjö, Färila-Kårböle och Los landskommuner samt Ljusdals köping (SFS 1950:457).

¹⁷ SFS 1970:502 och SFS 1973:740.

och hade tingsställe i Ljusdal.¹⁸ Från och med den 1 oktober 2000 slogs Ljusdals tingsrätt samman med Hudiksvalls tingsrätt., och tingsstället i Ljusdal drogs in.¹⁹

Ljusdals tingsrätt

Tingsrättens jurisdiktionsområde

Ljusdals kommun

Ljusdals tingslag

Domsagotillhörighet:

1671-1770	Med Delsbo, Norrbo, Bjuråker, Bergsjö, Gnarp och Hassela, Rogsta och Ilsbo, Hälsingtuna och Idenor, Arbrå och Undersvik, Järvsö, Färila och Ytterhogdal, Enånger och Njutånger, Norrala och Trönö, Mo och Rengsjö, Söderala, Skog, Hanebo och Segersta, Alfta och Ovanåker samt Bollnäs tingslag (Hälsingland utgjorde en egen domsaga, uppdelad i norra och södra kontraktet)
1771-1819	Med Enångers, Delbo, Bersjö och Forsa tingslag (Norra Hälsinglands domsaga)
1820-1927	Med Arbrå och Järvsö tingslag (Västra Hälsinglands domsaga)
1928-1951	Sammanslogs med Arbrå och Järvsö tingslag till ett (Västra Hälsinglands domsaga)
1952-1970	Med Arbrå och Järvsö tingslag och Ljusdals köping (SFS 1950:457) (Västra Hälsinglands domsaga)

Tingsplatser:

före 1892	Ambulerande
1892-1970	Ljusdal

Häradshövdingar:

Erik Nerbelius	1680-1690
Anders Sundberg	1690-1695
Sven Gyllensköld	1695-1703
Petrus Jansonius	1703-1712
Johan Engelbrekt Grevesmöhlen	1712-1739
Sven Stillman	1739-1756
Svante Myrin	1758-1770
Johan Paul Norin	1781-1801
Henrik Gerhard Ronander	1801-1819
Nils Gustaf Örbom	1820-1838
Nils Olof Alner	1839-1856
Carl Erik Miles G. Axel Reuter-crona	1856-1864

¹⁸ SFS 1973:1183.

¹⁹ SFS 2000:697.

Carl Olof Granbom	1865-1884
Johan/ Jonas? Theodor Anderson Hagander	1885-1912
Ivar Tillander	1912-1915
Hjalmar Victor Himmelstrand	1915-1921
Lars Anders Olof de Verdier	1922-1950
Gunnar Georg Rådström	1950-1963
Walter Friedrich Matz, t.f. häradshövding	1963-1970 (sedan lagman)

Arbrå och Järvsö tingslag²⁰

Domsagotillhörighet:

1671-1771	Med Delsbo, Norrbo, Bjuråker, Bergsjö, Gnarp och Hassela, Rogsta och Ilsbo, Hälsingtuna och Idenor, Ljusdal, Färila och Ytterhogdal, Enånger och Njutånger, Norrala och Trönö, Mo och Rengsjö, Söderala, Skog, Hanebo och Segersta, Alfta och Ovanåker samt Bollnäs tingslag (Hälsingland utgjorde en egen domsaga, uppdelad i norra och södra kontraktet)
1771-1819	Med Alfta, Bollnäs, Hanebo och Norrala tingslag (Södra Hälsinglands domsaga)
1820-1927	Med Ljusdals tingslag (Västra Hälsinglands domsaga)
1928-1951	Sammanslogs med Ljusdals tingslag till ett (Västra Hälsinglands domsaga)
1952-1970	Med Ljusdals tingslag och Ljusdals köping (SFS 1950:457) (Västra Hälsinglands domsaga)

Tingsplatser:

Före 1890	Ambulerande
1890-1927	Tingshuset i Järvsö
1928-1970	Ljusdal

Häradshövdingar:

Erik Nerbelius	1680-1690
Anders Sundberg	1690-1695
Sven Gyllensköld	1695-1703
Petrus Jansonius	1703-1712
Johan Engelbrekt Grevesmöhlen	1712-1739
Sven Stillman	1739-1756
Svante Myrin	1758-1770
Johannes Omnberg	1771-1782

²⁰ Arbrå och Järvsvik var före 1880 två skilda tingslag. Arbrå kallades fram till 1770 för Arbrå och Undersvik tingslag.

Tings- och rådhusinventeringen 1996 - 2007

Samuel Dahlman	1782-1810
Gabriel Ödmann	1810-1819
Nils Gustaf Örbom	1820-1838
Nils Olof Alner	1839-1856
Carl Erik Miles G. Axel Reuter-crona	1856-1864
Carl Olof Granbom	1865-1884
Johan Theodor Anderson Hagander	1885-1912
Ivar Tillander	1912-1915
Hjalmar Victor Himmelstrand	1915-1921
Lars Anders Olof de Verdier	1922-1950
Gunnar Georg Rådström	1950-1963
Walter Friedrich Matz, t.f. häradshövding	1963-1970 (sedan lagman)

Litteratur

Almquist, Jan Eric *Lagsagor och domsagor i Sverige: med särskild hänsyn till den judiciella indelningen* Norstedt Stockholm 1954-1955

Bevarandeplan för Ljusdals tätort 1979, Gävle 1979

Bodin, Folke; *Västra Hälsinglands domsaga: En historik*, Ljusdal: Ljusdals Tryck AB, 1970

Norrlandsposten, den 20 maj 1892 (om det nya tingshuset i Ljusdal)

Björklund, Börje: *Järvsö förr och nu*, Västerås 1973

Lignell, H; *Gävleborgs län i ord och bild (om tingshuset i Järvsö)*

Nya Lagberednings betänkande angående rättegångsväsendets ombildning. Fjerde delen.

Bihang. Stockholm 1884. Tabell n:o 1 om Ljusdals tingslag.